

Bediüzzaman Said Nursî'nin Eserlerinde Alevilik Düşüncesine Bakış

Rahime DEMİR*

Tarihin ilk çağlarından beri, “medeniyetlerin beşiği” diye adlandırılan ve şu anda üzerinde yaşadığımız Anadolu topraklarının güneydoğusunu da kapsayan Mezopotamya, çeşitli kültürlerin ve inançların bir tür resmigeçit sahası olmuştur. Her dönemde devam eden göçler, çok halklı, çok kültürlü ve çok dinli bir kültürün günümüze dek sürmesini sağlamıştır. Bu çok kültürlü ve çok dinli geleneğin izlerini, bölgenin İslamlaşma sürecinde de takip etmek mümkündür.

İslamiyet'e geçişle birlikte bölge, mezhepler açısından dikkati çekmektedir. İslam'ın yaygın itikadi görüşlerinden biri olan Ehl-i Sünnet akidesinin yanı sıra, Hz. Ali sevgisini önceleyen inanışların ortak ismi olarak öne çıkmış Alevilik de bu bölgede yaygın bir taraftar kitlesi bulmuştur. Şiiiler ve Şia içinde yer aldıkları kabul edilen bazı mezheplerin ortak adı olarak zikredilen Alevilik, dönemin Osmanlı belgelerinde daha çok “Kızılbaş” ve “Rafizi”¹ gibi isimlerle anılmaktadır.

Kavram olarak içeriği konusunda bir mutabakat sağlanamamış ve bugün de tartışılmaya devam edilen Alevilik kavramı², en çok kullanılan şekli ile “Hz. Ali'ye mensubiyet” bildirmek veyahut “Hz. Ali soyundan gelen kimseler”e nisbet için kullanılmaktadır. Terimin asıl anlamını kazandığı ve yaygın olarak kullanıldığı saha ise Hz. Ali hakkında beslenen inançlara dairdir.³ İlk çıkış noktası, İslam tarihindeki siyasi bir görüş farklılığına işaret eder aslında. Hz. Osman (RA)'ın öldürülmesinin akabinde, halefi Hz. Ali'nin hilafetinin ilk günlerinde “katillerin tesbiti ve cezalandırılması” hususunda başlayan ve kısa sürede şiddetlenen münakaşalar, İslam tarihinde bir iç savaşı netice vermiş ve bu savaşta Hz. Ali tarafını tutanlara “el-Aleviyye” veya “şiatü Ali” (Ali'ye bağlı olanlar, Ali taraftarları) denilmiştir.⁴

1 Ahmet Yaşar Ocak, “Alevilik” Türkiye İslam Ansiklopedisi, 3. cild. Sh. 369.

2 Ayhan Yalçınkaya, “Mazlum ve Müntekim: Bir Hayalin İnşası”; Özgür Savaşçı, “Alevi Sözcüğünün Kökeni”, Alevilik, haz. İsmail Engin, Havva Engin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004. sh 17-21 ve 77-98

3 Ahmet Yaşar Ocak, agm.

4 agm.

* Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi

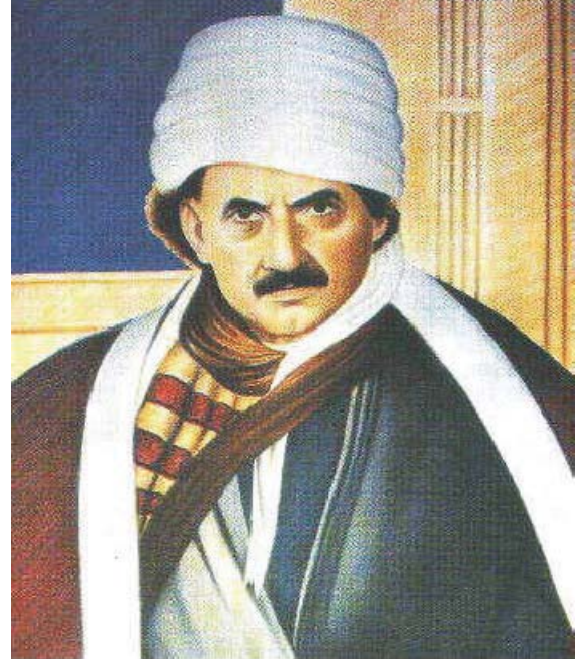
Özgün bir şahsiyet ve âlim olan Said Nursî Ehl-i Sünnet geleneğinin 20. yüzyıldaki önemli takipçilerindendir. Kendinden önceki gelenekten farklı olarak eserlerinde Hz. Ali'ye, diğer sahabelerden daha fazla atıfta bulunmakta, kendini ve yazdığı eserlerini bir nevi Hz. Ali'nin "manevi takipçisi" olarak ifade etmektedir.

Bu yazının konusunu Hz. Ali ile ilgili tarihsel sürecin incelemesi değil bu çok kültürlü Anadolu coğrafyasında, Alevi-Sünni halkın yoğun yaşadığı bölgelerden birinde doğup büyüyen, Güneydoğu Anadolu'nun bu çok kültürlü inanç sahasını yakından tanıyan biri olarak Bediüzzaman Said Nursî'nin Alevilik ile ilgili yaklaşımları oluşturmaktadır.

Birçok yönden özgün bir şahsiyet, orijinal bir düşünür ve âlim olan Bediüzzaman Said Nursî Ehl-i Sünnet geleneğinin 20. yüzyıldaki önemli takipçilerindendir. Fakat kendinden önceki gelenekten farklı olarak eserlerinde Hz. Ali'ye, diğer sahabelerden daha fazla atıfta bulunmakta⁶, kendini ve yazdığı eserlerini bir nevi Hz. Ali'nin "manevi takipçisi" olarak ifade etmektedir.

Bediüzzaman Said Nursî, Emirdağ Lahikası adlı eserinde, Hz. Ali'nin; hem eserleri "Risale-i Nur'un üstadı" hem de kendisinin "hakaik-i imaniyede hususi üstadı" olduğunu beyan eder. Bu husus bir "leitmotif" olarak tüm külliyatı boyunca sık sık vurgulanır. Bu noktadan hareketle Risale-i Nur külliyatında "ferdin imanı"na yapılan vurgu ile Hz. Ali'nin "ferdin adaleti" hususu arasında bir bağ kurmak mümkündür. Hz. Ali'nin hilafeti esnasında vuku bulan ve "Cemel Vakası" olarak tarihe geçmiş olan hadise; aslında Hz. Ali'nin temsil ettiği ve Bediüzzaman Said Nursî'nin de benimseydiği "adalet-i mahza" ile muhaliflerinin temsil etti-

ği "adalet-i izafiye"nin bir çatışmasıdır. Bediüzzaman bu tartışmada Hz. Ali'nin isabet; muhaliflerinin ise hata ettiğini beyan eder.⁷ Siyasi düzlemdeki bu tartışmanın ana eksenini, "ferdin hukukunun korunması" (adalet-i mahza) yani cemiyetin hukukunu muhafaza (adalet-i izafiye) adına ferdin feda edilmemesi gerçeği oluşturmaktadır. Bediüzzaman Said Nursî'nin 20. yüzyılda "iman hizmeti" olarak nitelediği davasının esasını da işte bu hakikat; iman hizmetinde ferdin hukukunu en üstte tutarak, bireysel imanı kuvvetlendirmek ilkesi oluşturmakta ve bu gerçeğin ifadesi olarak müellifine "Bir ferdin imanını kurtarmak için cehennem-

5 Şükran Vahide, "Said Nursî'nin Entelektüel Biyografisine Doğru", *Yolların Ayrışma Noktasında İslam*, Gelecek Yayınları, İstanbul, 2003, sh 31.

6 Onun külliyatını oluşturan Risalelerde Hz. Ebubekir'in 44, Hz. Ömer'in 41, Hz. Osman'ın 17 ayrı yerde ismi geçmesine mukabil H. Ali'nin tam 157 yerde ismi geçmektedir. Bkz. Hikmet Hocağlu, "Risale-i Nur ve Hz. Ali", *Köprü*, Güz 2005. Dipnot 1.

7 Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 50.

de atılmaya hazırım.”⁸ dedirtmektedir. Hz. Ali ile mesleğinin ve meşrebinin yakınlığını vurgularken aslında bu temel hususa dikkat çekmektedir.

Bu noktadan hareketle Bedüzzaman Said Nursî külliyyatında Aleviliğe yeni tanımlar ve açıklamalar getirmektedir. Bu yazının konusunu da, temelde külliyyatında değindiği bu yaklaşımlar oluşturacaktır.

Âl-i Beyt Kimdir\Nedir?

Said Nursî, Hz. Ali ile ilgili düşüncelerinde kendinden önceki Ehl-i Sünnet geleneğinden ayrı düşmez: “Size iki şey bırakıyorum. Onlara temesük etseniz, necat bulursunuz. Biri: Kitabullah, biri: Âl-i Beytim.” hadis-i şerifini referans alır.⁹ Hz. Peygamber (as.)’ın Âl-i Beyt’e olan bu vurgusunun sebebini; “Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm, gayb-aşına nazarıyla görmüş ki: Âl-i Beyti, Âlem-i İslam içinde bir şecere-i nuraniye hükmüne geçecek. Âlem-i İslam’ın bütün tabakatında kemalât-ı insaniye dersinde rehberlik ve mürşidlik vazifesini görececek zatlar, ekseriyet-i mutlaka ile Âl-i Beytten çıkacak.”¹⁰ cümlesi ile izah eder.

Bedüzzaman Said Nursî, Hz. Peygamber (as.)’ın Ehl-i Beyt vurgusunu, onların iman hizmetine yaptığı-yapacağı hizmet açısından ele alır. Bu noktadan bakıldığında yapılan bu Ehl-i Beyt vurgusu, kan yakınlığından kaynaklanmayan; risalet vazifesine bakan yönü ile dikkate alınması gereken bir durumdur ve İslam dünyasında bu yönü ile mühimdir.¹¹

Aleviliği, Hz. Ali’yi sevmek olarak değerlendirmesi bir yana, Ehl-i Beyt’in anlamına getirdiği yaklaşım ilginçtir: “Hadisçe Hz. Ali (ra)’nin şiası hakkındaki sena-yı Nebevi, Ehl-i Sünnet’e aittir; çünkü istikametli muhabbetle Hz. Ali Hz. Ali (ra)’nin şiaları, Ehl-i Sünnet ve cemaattir.” der ve Hz. Ali etrafında oluşacak aşırı muhabbetin, Hristiyanların Hz. İsa (as.) için olan aşırı sevgiye benzer şekilde tehlikeli olduğu vurgusunu yapar.¹² Hz. Pey-

gamber (as.)’ın Hz. Ali’nin şiasına olan övgüsünün de, bir anlamda aslında Ehl-i Sünnet ve cemaat’e ait olduğuna dikkati çeker.¹³

Âl-i Beyt’e eserlerinde özellikle risalet açısından farklı açıklamalar getiren Bedüzzaman Said Nursî’nin ilginç bir diğer yaklaşımı da “Âl-i Beyt’ten (Peygamber’in) vazife-i risaletçe muradı, sünnet-i seniyyesidir. Sünnet-i seniyyeye ittibatı terk eden, hakiki Âl-i Beyt’ten olmadığı gibi, Âl-i Beyt’e hakiki dost da olamaz. ...Çünkü Sünnet-i seniyyenin menbaı ve muhafızı ve her cihetle iltizam etmesiyle mükellef olan Âl-i Beyt’tir.”¹⁴ şeklindedir.

Ehl-i Beyt ve Hilafet Meselesi

Ehl-i Beyt ve onun etrafında çıkan hilafet meselesini, fer’i bir mesele olarak gören diğer Ehl-i Sünnet alimleri gibi Bedüzzaman da bu konuyu bir yönüyle fer’i bir mesele olarak değerlendirirken, bir cihetle de bu konunun artık “mesail-i imaniye”ye geçtiğini de ekler: İmamet meselesi ve onun etrafında oluşan itirazları ele aldığı 4. Lem’a’nın hemen giriş cümlesi olarak bu konuya “Mes’ele-i İmamet’ bir mesele-i fer’iye olduğu halde, ziyade ehemmiyet verildiğinden bir mesail-i imaniye sırasına girip ilm-i kelâm’da ve usul-üd dinde medar-ı nazar olduğu cihetle, Kur’an’a ve imana ait hizmet-i esasiyemize münasebeti bulunduğundan cüzi bahsedildi.”¹⁵ şeklinde bir yaklaşım sunar ve bu anlamda önceki Ehl-i Sünnet geleneğine farklı bir yorum getirir.

Bedüzzaman Said Nursî, Âl-i Beyt’in manevî şahsiyetinin mümessili hasebiyle, Hz. Ali’ye çok ehemmiyet verir. Bu açıdan hem kendisi hem de Risâle-i Nur ve Risâle-i Nur talebeleri ile Hz. Ali, Hz. Hasan ve başta Şâh-ı Geylani olmak üzere Ehl-i Beyt arasında ciddi manevî bir münasebet görür. Bu hususta Risâle-i Nur metinleri içinde telif edilmiş olan “Sekizinci Şuâ”, “On Sekizinci Lem’a”, “Yirmi Sekizinci Lem’a” ile Gavs-ı Azam’ın Kerâmet-i Gaybiyesi hakkındaki “Sekizinci Lem’a”da genişçe izahlar ve değerlendirmeler yapılmıştır.¹⁶

8 Bedüzzaman Said Nursî, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997.

9 Bedüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 19.

10 Bedüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 19.

11 Prof. Dr. İbrahim Canan, Risale-i Nur Işığında Alevilik Sünnilik Meselesi, Nesil Yayınları, 2. bs. İstanbul, 2002, sh. 38.

12 Bedüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 21.

13 Hikmet Hocağlu, “Risale-i Nur ve Hz. Ali”, Köprü, Güz 2005; Ayrıca Lem’alar, sh. 30

14 Bedüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 19. Ayrıca bkz. Prof. Dr. İbrahim Canan, Risale-i Nur Işığında Alevilik Sünnilik Meselesi, Nesil Yayınları, 2. bs. İstanbul, 2002, sh. 46.

15 Bedüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 47.

16 Hikmet Hocağlu, “Risale-i Nur ve Hz. Ali”, Köprü, Güz

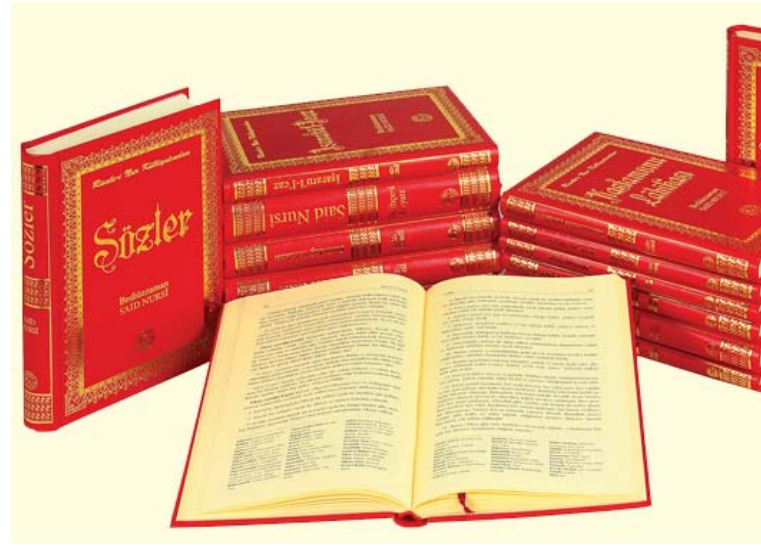
Bu vurgusunun en önemli sebebi, İslam ilk dönemlerinden bu yana Âl-i Beyt tarafından yerine getirilmiş olan Kur'ân ve İslam'a hizmet metodu ve misyonunun Risâle-i Nur talebelerince tevarüs edilmiş olması ve bu mirasa sahip çıkılmasıdır.¹⁷ Bu noktadan hareketle kendisini hem Hz. Ali'nin manevi bir evladı, hem de Âl-i Beyt'in de bir ferdi olarak takdim eder, eserlerinde farklı vesilelerle bu vurgusunu sık sık tekrarlar:

“Gerçi manen ben Hz. Ali'nin (r.a.) bir veledi mânevîsi hükmünde, ondan hakikat dersini aldım. Ve Âl-i Muhammed Aleyhisselam'ın bir mânâda hakikî Nur şakirtlerine şamil olmasından ben de Âl-i Beyt'ten sayılırım. Risale-i Nurun üstadı ve Risale-i Nur'a Celcelutiye kasidesinde rumuzlu işârâtiyle pek çok alâkadarlık gösteren ve benim haik-i imaniyede hususî üstadım, «İmam-ı Ali» dir (R.A.) ve **الْفَرَبِيُّ فِي الْمَوَدَّةِ إِلَّا أَجْرًا عَلَيْهِ لَكُمْ سُدُّ آلِ قُلِّ** ayetinin nassıyla, Âl-i Beyt'in muhabbeti, Risale-i Nur'da ve mesleğimizde bir esastır ve Vehhabilik damarı, hiçbir cihetle nurun hakikî şâkirdlerinde olmamak lâzım geliyor”¹⁸ der. Bu açıdan bakıldığında onun tarif ettiği Ehl-i Beyt ve Hz. Ali sevgisinde, uç noktalara yer yoktur.

Bediüzzaman Said Nursî'nin Hz. Ali ile irtibatı hususunda bir diğer nokta da onun, Hz. Ali kanalı ile gelen hadislere verdiği önemdir. Ehl-i Sünnet içerisinde fazla şöhret bulmamış Cevşen, Celcelutiye ve Ercuze gibi duaları hem Risalelerine işaret ettiği cihetleriyle cifir ve ebced değerleri açısından değerlendirmiş hem de kendi evradı arasına aldığı bu duaları, takipçilerinin de vird edinmesini istemiştir. Velayet-i Aleviyye diye nitelendirdiği bazı tespitlerinde, bu hadislerin cifir ve ebced değerlerini esas almış, geleceğe matuf birtakım gaybî haberleri Hz. Ali'nin bu rivayetlerine dayanarak verdiğini belirtmiştir.

Sonuç Yerine

Hız. Ali ile ilgili tartışmaların ve hilafet meselesinin de bir anlamda dip saiki olan ilk siyasi mesele Cemel Vakası'nı yorumlarken Bediüzzaman Said Nursî, bu tartışmanın çıkışındaki temel yorum farkının aslında bireyin hukuku ile ilgili olduğuna dikkat çeker. Bu açıdan bu hadiseyi, “adalet-i

mahza” ile “adalet-i izafiye”nin mücadelesiydi, yani bir tür ‘ceza muhakemeleri usulü tartışması’ diye yorumlar. “Mesleğim ve meşrebim” diye sık sık vurguladığı iman hakikatlerinin intişarında Hz. Ali’yi kendisine üstad edinen Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerinin altında yatan ana saike bakıldığında “ferdin hukuku”nun en üst düzeyde tutulduğu görülür. Sürekli “bireysel imanı” kuvvetlendirme ve kurtarma çağı olarak vurguladığı bu devirde onun takip ettiği metot ve yöntem de imani noktada tek tek her bireyin imani kurtuluşunun hedeflenmesidir.

Tüm külliyatının özüne işleyen bu noktadan ele alındığında bile onun iman hizmetinde neden Hz. Ali’yi üstad edindiği anlaşılacaktır. Şerif Mardin’in, Said Nursî'nin okuyucusunu etkileyen en önemli husus olarak belirttiği ve “insana duyulan derin saygı”¹⁹ şeklinde tespit ettiği, onun eserlerindeki hakim insan vurgusu da kaynağını bu noktadan alıyor olsa gerek.

Sonuç olarak denilebilir ki onun Aleviliğe bakışındaki yumuşaklığı ve onları sıkı sıkıya “İslam dairesi içinde tutma çabası”yla, yer yer geleneksel Ehl-i Sünnet anlayışının dışına çıkıyormuş gibi görünen yaklaşımları, bu ferdin hukukuna verdiği öncelikten kaynaklanmaktadır.²⁰

19 Şerif Mardin, “Said Nursî'nin Yaşamı ve Düşüncesi Üzerine Notlar”, *Yolların Ayrışma Noktasında İslam*, Gelecek Yayınları, İstanbul, 2003, sh.79.

20 “Hubb-u Ehl-i Beyti meslek yapan Aleviler ne kadar ifrat da etse, Râfîzî de olsa, zındıkaya, küfr-ü mutlaka girmez; çünkü muhabbet-i Âl-i Beyt ruhunda esas oldukça, Peygamber ve Âl-i Beytin adavetini tazammun eden küfr-ü mutlaka girmezler. (Devamı için bkz. Emirdağ Lahikası, sh 210)

2005

17 <http://www.risale-inur.org/yenisite/moduller/arama/haber.php?sid=576&keyword=Hz.%20Ali%20sevgisi>

18 Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 261.